

UOT 37.01

Mübariz Tahir oğlu Süleymanov
fəlsəfə doktoru proqramı üzrə dissertant
Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutu

YUXARI SINIF ŞAGİRDƏRİNİN SİSTEMLİ ÖZÜNÜTƏHSİLİNİN ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİ

Мубариз Тахир оглы Сулейманов
диссертант по программе доктора философии
Института Образования Азербайджанской Республики

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СИСТЕМОГО САМООБРАЗОВАНИЯ УЧАЩИХСЯ СТАРШИХ КЛАССОВ

Mubariz Tahir Suleymanov
doctorial student in the program of doctor of philosophy
Institute Education of the Republic of Azerbaijan

THE MAIN DIRECTIONS OF SYESTAMATIC SELF-EDUCATION OF SENIOR STUDENTS

Xülasə. Məqalədə yuxarı sinif şagirdlərinin özünütəhsil sisteminin əsas istiqamətləri açıqlanır. Müəllif yuxarı sinif şagirdlərinin özünütəhsil prosesinin həyata keçirilməsinin məzmununu, forma və üsullarını göstərir. Özünütəhsil mədəniyyətinə, yəni şagirdin birbaşa şəxsi marağını keçəcək elm, texnologiya mədəniyyətin hər hansı bir sahəsində sistematik biliklərin əldə edilməsinə, eləcə də mənəvi tərbiyəyə zərərli təsir göstərəcək materiallara böyük diqqət yetirilir. Məqalədə müəllifin yuxarı sinif şagirdlərinin özünütəhsil üzrə nəticələri və təklifləri göstərilir.

Açar sözlər: *yuxarı sinif şagirdləri, özünütəhsil, əsas istiqamətlər, sistemli təlim, özünütəhsil mədəniyyəti*

Резюме. В статье раскрываются основные направления системного самообразования старшеклассников. Автор указывает содержание, формы и методы, в процессе которых реализуется самообразование учащихся старших классов. Большое внимание уделяется культуре самообразования, т.е. приобретению систематических знаний в какой-либо области науки, техники, культуры, предполагающее непосредственный личный интерес учащегося, а также удерживающее увлечения материалами, которые отрицательно влияют на моральное воспитание. В статье описываются выводы и предложения автора по самообразованию старшеклассников.

Ключевые слова: *старшеклассники, самообразования, основные направления, систематические знания, культура самообразования*

Summary. The article reveals the main directions of systematic self-education of senior students. The author indicates the content, forms and methods in the process of which self-education of students of senior classes is carried out. Much attention is paid to the culture of self-education, actually acquisition of systematic knowledge in any field of science, technology, culture, assuming indirect personal interest of the student, as well as holding materials of interest that negatively affect morality. The article describes the author's statements and suggestions on the self-education of senior students.

Key words: *seniors, self-education, basic directions, systematic knowledge, culture of self-education*

Müasir dövrdə özünütəhsil fəaliyyəti şəxsiyyətin sosiomədəni müstəqilliyini müəyyən-ləşdirir. Özünütəhsil anlayışı dünya təhsil sisteminin böhranı nəticəsində meydana gəlmişdir.

İndiki pandemiya dövründə (Covid 19) təhsilin bu növü daha böyük aktuallıq kəsb edir. Məhz özünütəhsil bu vəziyyətdən çıxış yolunu göstərir. Bu, intellektin, həmçinin bütövlükdə şəxsiyyətin inkişafına yönələn bir yoldur və daim insanı müşayiət edir.

Yuxarı sinif şagirdlərinin yeni biliklər öyrənməyə, mənəvi etik inkişafa cəhd etməsi, peşəkar sferada kamilləşmək istəyi, yeni vərdişlərin və müəyyən bacarıqları əldə etməsi kimi keyfiyyətləri müasir insana xasdır. *“Müasir sosial-iqtisadi şəraitdə təlimin xarakterinin dəyişilməsinə ehtiyac vardır. Bazar iqtisadiyyatında bilik və peşəkarlıq mütəxəssisin əsas kapitalı hesab edilir. Zamanın tələbinə görə şagird və tələbələrin özlərinin oxumağa can atması əsas şərtidir. Belə olduğu təqdirdə təlim fəaliyyətinin əsasını öyrənmənin müstəqil işi və inkişaf etdirməsi təşkil edir”* [6, s.177]. Qeyd etmək lazımdır ki, özünütəhsil səviyyəsini yüksəldən şagird öz daxili aləmini zənginləşdirir və ətrafdakıların gözündə cəmiyyət üçün daha xeyirli insan olduğunu göstərir. Bununla bəhəm, müasir dövrdə əlavə təhsil əldə etmədən öz yerini tapmaq çətinidir. Bu, o deməkdir ki, özünütəhsil hamıya aiddir.

Forma və müstəqillik amilinə görə özünü-təhsilin iki tipi vardır: sərbəst və sistemli. Sərbəst özünütəhsil dedikdə, biz özünükamilləşmənin və yaxud hər hansı bir məsələnin şagird şəxsiyyətinin maraq və tələblərindən irəli gələn tələbatı kimi başa düşürük. İnsan bu zaman özünü özünütəhsilin məqsədini və onun həcmi müəyyən edir.

Sistemli özünütəhsil şagirdin təhsil aldığı məktəb tərəfindən stimullaşdırılır. Təhsilalan marağına uyğun verilən tapşırığı yerinə yetirir və biliklərini zənginləşdirir. Özünütəhsilin bu növündə şagird proqram tələblərindən kənara çıxır və özünü inkişaf səviyyəsinə çatdırır. Apardığımız tədqiqat işində yuxarı sinif şagirdlərinin əsasən sistemli özünütəhsil məsələlərini araşdırmışıq. Bunu aşağıdakı kimi təqdim edirik:

I. Yuxarı sinif şagirdlərinin öz üzərində işləməsi üçün stimullaşdırılması, özünənamə hissənin gücləndirilməsi, dünyagörüşünün genişləndirilməsi üzrə 9-11-ci siniflərdə müəllimlər tərəfindən aparılan işlər (müasir problemlərə münasibət, baş verən hadisələrə mövqeyin formalaşdırılması): “Mən dünyanı sevirəm”, “Mən

özümü dərk edirəm”, “Mən özümü qiymətləndirirəm”, “Mən özümə inanıram”, “Mən bunu bacaracağam”, “Mən qorxunu dəf edəcəyəm”, “Mən insanları təbəssümlə dindirirəm”;

II. Şagirdlərin meyl, maraq və həyati planlarına uyğun olaraq müəyyən fənlərin dərindən öyrənilməsi (müəllim tərəfindən aparılan işlər):

Öyrədici eksperimentin aparılması üçün təlim prosesində və təlimdən kənar vaxtlarda IX-XI siniflərdə aşağıdakı mövzular üzrə işlər aparılmışdır:

“Azərbaycan tarixi” fənni üzrə tətbiq olunan layihələrin siyahısı.

1. “Azərbaycan tarixi” üzrə layihənin mərhələlər üzrə həyata keçirilməsi (9-cu sinif).

2. “Qarabağın tarixi”, ikinci mərhələ (9-10-cu sinif). Materiallar təqdimat formasında verilmişdir.

3. Azərbaycanda Dövlət Müstəqilliyinin bərpa olunması. “Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ” münaqişəsinin Azərbaycanda ictimai-siyasi duruma təsiri. III mərhələ (9-10-cu siniflər).

4. Bakının tarixindən.

5. Müstəqilliyin ilk illərində Azərbaycanın vəziyyəti. Dövlətçiliyin qorunması uğrunda mübarizə. IV mərhələ. (9-10-cu siniflər).

6. Azərbaycan Respublikasının neft strategiyası. “Əsrin müqaviləsi”. V mərhələ. (10-11-ci siniflər).

Lakin bütün bunları öz dilinizdə bilmək kifayət etmir. Bu biliklərinizi dünyaya çatdırmaq üçün sizdən xarici dilləri bilmək tələb olunacaq. Bu, zəmanəmizin tələbidir, ölkəmizdə baş verən hadisələrin, o cümlədən Vətən müharibəsi haqqında həqiqətləri söyləməyin əsas yoludur.

“Ədəbiyyat” fənni üzrə fənni üzrə tətbiq olunan layihələrin siyahısı.

1. Şah İsmayıl Xətai tarixi və ədəbi irsimizdə (IX-X siniflər).

2. Molla Pənah Vaqifin Qarabağ xanlığında fəaliyyəti (IX-X siniflər).

3. Qasım bəy Zakirin maarifçilik fəaliyyəti (IX-X siniflər).

4. Milli-demokratik hərəkət, Sovet dönməndə Əhməd Cavadın mübarizəsi haqqında (X siniflər).

5. Almas İldırım yaradıcılığında Azərbaycan həsrəti (IX-X siniflər).

6. Əhməd Cavad yaradıcılığında dövrün əks olunması (X-XI siniflər)

7. Hüseyn Cavid yaradıcılığında milli özünüdərk (XI siniflər)

8. Milli-mənəvi özünüdərk dövründə ədəbiyyat (1961-1990).

9. Rəsul Rza yaradıcılığında milli oyanış məsələləri (X-XI siniflər).

10. İsmayıl Şıxlının yaradıcılığında milli oyanış məsələləri (X-XI siniflər).

11. Müstəqillik dövründə Azərbaycan ədəbiyyatı. Milli oyanışda Bəxtiyar Vahabzadənin rolu (XI sinif).

12. Xəlil Rza Ulutürk yaradıcılığında Azərbaycanın haqq səsi (X-XI siniflər).

III. Ümumi özünütəhsil. Müəyyən sahələrə maraq göstərərək dünyagörüşünün genişləndirilməsi üzrə şagirdlərin özünütəhsili.

Ümumi dünyagörüşü genişləndirən layihələrin tərtibi.

1. "Vətən deyəndə biz nə düşünürük?" (dərs-səyahət).

2. Vətənimizi tanıyaq (təlimdənkənar səyahət).

3. Dünya birliyində Azərbaycanı necə görürük (biliklərin ümumiləşdirilməsi və sistemləşdirilməsi).

4. Görkəmli insanların həyatından.... (təlim prosesində mütaliə və müzakirə).

5. İdman sülh rəmzidir (təlimdənkənar idman oyunları).

6. Dünyanın ekoloji problemləri (dərskonfrans).

IV. Şagirdlərin öz qabiliyyətlərinin inkişafı ilə əlaqədar özünütəhsili. Praktiki tapşırıq. Mənbələrdən əldə edilmiş materialın üzərində işləmək bacarığı:

1. Konspektin tərtib edilməsi.
2. Mətnə əsas fikrin göstərilməsi.
3. Mətnə dair sualların qoyulması.
4. Mətnə annotasiyanın yazılması.
5. Şifahi annotasiyanın verilməsi.

Bu tapşırıqları verməzdən əvvəl biz şagirdlərin hansı mənbələrdən istifadə edəcəklərini və nə dərəcədə istifadə edəcəklərini dəqiqləşdirdik:

- müraciət etmirəm;
- hərdən bir müraciət edirəm;
- zəruri hallarda müraciət edirəm;
- tez-tez müraciət edirəm.

Yaradıcı şəxsiyyətin inkişafı əməkdaşlıq şəraitində daha səmərəli nəticə verir. Bu şəraitdə müəllim şagirdlərə öz ideyalarını həyata keçirmə üsullarını və müddətini təyin etməyə imkan verir. İdeyaların şagirdlər üçün ən maraqlısı yaradıcılıqla özünü idarə etmədir. Buna yuxarı sinif şagirdlərinin aşağı sinif şagirdləri ilə birgə fəaliyyətini, yuxarı sinif şagirdlərinin vali-deynlərlə və pedaqoqlarla əməkdaşlığını aid etmək olar. Burada müəllimin inamı da böyük rol oynayır. "Müəllimin inamı nə qədər yüksək və aydın olarsa, onun şüuruna və hisslərinə daha dərin və doğru biliklər vüsət edər. Yüksək pedaqoji inamı olan, dərrakəsini və axtarışlarını ona tabe edən müəllim mütləq ustad olacaq, öz şagirdlərinə sevinc bəxş edəcək və özü də peşəkarlıq xoşbəxtliyi qazanacaq"[8, s.17]. Aparılan bu iş demokratik prinsiplərə əsaslanan pedaqogikanın humanist istiqamətidir.

Son dövrlərdə pedaqoq və müəllimlər bəzi şagirdlərlə ümumi dil tapmadıqlarından, onların vaxtlarını daha çox internet saytlarına sərf etmələrindən, dərslə az maraqlandıqlarından, lakin ətrafda baş verənlərə daha çox önəm vermələriindən şikayət edirlər. Bunu nəzərə alaraq eksperiment zamanı yuxarı sinif şagirdlərinə onların marağında olan internet saytlarından istifadə etməklə "Məktəb ekranı" adlı layihənin həyata keçirilməsini təklif etdik. Bu layihə çərçivəsində şagirdlər pedaqoq və valideynlərlə əlaqə saxlamalı, məktəbə lazım olan informasiyanı toplamalı və onlarla əməkdaşlıq edərək öz fikirlərini ekran vasitəsi ilə bütün məktəbin kollektivinə çatdırmalı idilər. Məhz bu yanaşma şagirdlərin özünütəhsilində yaradıcılıq, liderlik, təşəbbüskarlıq qabiliyyətlərini inkişaf etdirməyə imkan yaratdı.

Təlim prosesində yuxarı sinif şagirdlərinin özünütəhsilinin nəticələri (IX-XI siniflər)

İllər	Məktəblər	Şagirdlərin sayı 80 n 100%	Təlim prosesində siniflər üzrə özünütəhsil işlərinin nəticələri								
	Kontrol siniflər		IX sinif 25n			X sinif 28n			XI sinif 27		
			A	O	Y	A	O	Y	A	O	Y
2019-2020	Xırdalan 3 №li	27 n	15n	8n	2n	13n	12n	3n	14n	8n	5n
	Tovuz № 1-li	25n	60%	32%	8%	46,4%	42,8%	10,7%	51,8%	29,6%	18,5%
	Qazax №1- li	28n									
	Eksperimental siniflər	83 n 100%	27n			29n			27n		
2019-2020	Xırdalan 3 № li	30 n	3n	11n	13n	4n	14	11n	3n	11n	13n
	Tovuz 1№ li	27 n	11,1%	40,7%	48,1%	13,7%	48,2%	37,9%	11,1%	40,7%	48,1%
	Qazax 1№ li	26 n									

Qeyd: A – aşağı, O – orta, Y – yüksək səviyyələri göstərir.

Cədvəldən görüldüyü kimi, kontrol sinif şagirdlərində özünütəhsil vərdislərinin formalaşması səviyyəsi (80 nəfər) IX sinifdə aşağı səviyyədə 60%, orta səviyyədə 32%, yüksək səviyyədə 8%, X sinifdə aşağı səviyyədə 46,4%, orta səviyyədə 42,8%, yüksək səviyyədə 10,7%, XI sinifdə isə aşağı səviyyədə 51,8%, orta səviyyədə 29,6%, yüksək səviyyədə 18,5% olmuşdusa, eksperimental siniflərdə şagirdlərin özünütəhsil fəaliyyətinin dinamikasında xeyli irəliləyiş müşahidə edildi.

Alınan nəticələrin təhlili göstərir ki, şagirdlərin əksəriyyəti oxuduqları materialı konseptləşdirə bilirlər, əsas fikri göstərilər, materialın təqdimatı üçün plan tərtib etməyi bacarırlar və mətnə dair suallar qoyurlar.

Şagirdlər üç səviyyə üzrə özlərini qiymətləndirdilər:

- bacarıram;
- bacarıram, amma bəzən alınmır;
- bacarmıram.

Şagirdlərin 81%-i müsbət nəticə yazdı.

Təlimdənkənar vaxtlarda yuxarı sinif şagirdlərinin özünütəhsili üzrə eksperimentin nəticələri

İllər	Məktəblər	Şagirdlərin sayı 80 n 100%	Təlimdənkənar vaxtlarda siniflər üzrə özünütəhsil işlərinin nəticələri								
	Kontrol siniflər		IX sinif 25n			X sinif 28n			XI sinif 27n		
			A	O	Y	A	O	Y	A	O	Y
2019-2020	Xırdalan 3 №li	27 n	14n	8n	3n	18n	6n	4n	13n	10n	4n
	Tovuz 1№-li	25n	56%	32%	12%	64,2%	21,4%	14,2%	48,1%	37%	14,8%
	Qazax 1№- li	28n									

2019-2020	Eksperimental siniflər	83 n 100%	27n			29n			27n		
	Xırdalan 3 №-li	30 n	3n	13	11n	5n	11n	13n	4n	13n	10n
Tovuz № 1li	27 n	11,1 %	48,1 %	40,7 %	17,2 %	37,9 %	44,8 %	14,8 %	48,1 %	37 %	
Qazax 1№- li	26 n										

Təlimdənkənar vaxtlarda yuxarı sinif şagirdlərinin özünütəhsil fəaliyyəti üzrə göstəriciləri (80 nəfər) IX sinifdə aşağı səviyyədə 56%, orta səviyyədə 32% yüksək səviyyədə 12%, X sinifdə aşağı səviyyədə 64,2%, orta səviyyədə 21,4%, yüksək səviyyədə 14,2%, XI sinifdə aşağı səviyyədə 48,1%, orta səviyyədə 37%, yüksək səviyyədə 14,8% olmuşdusa, eksperimental siniflərdə inkişaf dinamikasında daha yüksək göstəricilər əldə edildi. Belə ki, eksperimental siniflərdə (83 nəfər olmaqla) inkişaf göstəriciləri bu nisbətdə təzahür etdi: IX sinifdə özünütəhsil fəaliyyəti aşağı səviyyədə 56%-dən 11,1%-ə düşmüşsə, orta səviyyədə 32%-dən 48,1%-ə, yüksək səviyyədə isə 12%-dən 40,7%-ə qalxmışdır.

Alınan nəticələrdən aydın oldu ki, müəyyənəddi eksperimentlə müqayisədə şagirdlərin 81% özünütəhsil fəaliyyətini dəqiq qura bilmişlər. Bunun səbəblərini biz onların özünütəhsil fəaliyyətinin mahiyyətini düzgün təsəvvür etməsində, onun ardıcıl, planlaşdırılmış şəkildə və müəyyən müddət ərzində keçirilməsi xarakterini nəzərə almaqla həyata keçirilməsində görürük.

Bu mərhələ şagirdlərin özünütəhsili üçün yaradılmış pedaqoji şərait sisteminin və təqdim etdiyimiz modelin səmərəliliyi haqqında fərziyyənin həqiqiliyini sübut etdi. Öyrədicə eksperiment zamanı yuxarı sinif şagirdlərinin 72% özünütəhsil fəaliyyətinin yüksək səviyyəsinə keçdilər. Bu göstərici şəxsiyyətyönlü özünütəhsil fəaliyyətinin nəticəyönümlü olması haqqında yekun qərara gəlmək və onun gələcək perspektivlərini müəyyənləşdirməyə imkan verdi.

Eksperiment zamanı o da aşkar edilmişdir ki, eksperimental sinfin şagirdləri (51,5%) özünütəhsil fəaliyyətinin məqsədlərini daha dəqiq müəyyənləşdirmişlər: “yaxşı təhsil almaq”, “mənəvi zənginliyi yüksəltmək”, “karyera qurmaq”, “özümü inkişaf etdirmək”, “cəmiyyətin tələbləri ilə ayaqlaşmaq”, “dünyagörüşünü genişləndirmək” və s. Müəyyənəddi eksperiment zamanı şagirdlərin (17,4%) cavabları belə ol-

muşdur: “universitetə daxil olmaq üçün”, “peşə öyrənmək”, “diplom almaq üçün”.

Eksperimentin nəticələri:

1. Özünütəhsili həyata keçirərkən motivasiya, koqnitiv və fəaliyyətyönlü struktur komponentlərindən istifadə etdikdə şagirdlərin bu fəaliyyətində müsbət nəticə əldə edilir.

2. Yuxarı sinif şagirdlərinin özünütəhsilinin əsasını özünütəhsil mədəniyyətinin formalaşması təşkil edir.

3. Şagirdlərin göstərilən istiqamətlər üzrə təlim prosesində və təlimdənkənar vaxtlarda özünütəhsilinin mərhələlərlə reallaşdırılması şagirdlərdə planlaşdırma və təşkilatçılıq bacarıqlarını inkişaf etdirir.

4. Şagirdlərin özünütəhsili aşağıdakı amilləri özündə ehtiva edir:

– özünütəhsil dəyərləri formasında qəbul edilən özünütəhsil fəaliyyətinin motivlərinin formalaşdırılması;

– yuxarı sinif şagirdlərində özünütəhsil, onun məqsədi, vəzifələri, metodları və üsulları haqqında təsəvvürlərin formalaşması;

– özünütəhsil bacarıqlarının formalaşması.

5. Şagirdlərin özünütəhsili sistemli şəkildə müəllimin və şagirdlərin müxtəlif istiqamətlərdə aparılan işlərin qarşılıqlı əlaqəsi, təlim prosesində və təlimdənkənar vaxtlarda müvafiq metodların tətbiqi vasitəsi ilə reallaşdırılmasıdır.

Beləliklə, tədqiqat prosesində yuxarı sinif şagirdlərinin özünütəhsil dəyərləri gələcək peşə və karyera qurmaq fikri ilə ömürboyu təhsil kimi formalaşır. Ünsiyyət etmək və mədəni vərdislərə yiyələnmələri isə onların cəmiyyətin nüfuzlu və fəal iştirakçısı olmasına zəmin yaradır. Onlar müasir insanın həyatında özünütəhsilin əhəmiyyətini dərk edir və gələcək fəaliyyətləri üçün qarşıya məqsədlər qoyurlar.

Apardığımız tədqiqat nəticəsində belə nəticəyə gəldik ki, yuxarı sinif şagirdlərinin özünütəhsil fəaliyyətinin əsas ideyasını öz üzərində işləmək mədəniyyəti təşkil edir. Tədqiqat nəti-

cəsində bir sıra problemlər də meydana çıxmışdır ki, bu da onun davam etdirilməsini tələb edir. Bu, əsasən, müəllimlərin şagirdlərin özünütəhsil fəaliyyətinə rəhbərliyi ilə əlaqədar kifayət qədər hərtərəfli təlim hazırlığının olmamasıdır.

Problemin aktuallığı. Müasir dünyada bütün sahələri əhatə edən yeniliklər yuxarı sinif şagirdlərini yeni formatda bilik və bacarıqlara yiyələnmənin yollarını göstərir. Məhz buna görə də özünütəhsil yüksək aktuallıq kəsb edir.

Ədəbiyyat

1. “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. // Təhsil xəbərləri, 2009, № 6, səh.12-57
2. Əliyev, T. Azərbaycan tarixi. 10 sinif / P. Ağalarov, N. Quliyev, E. Qasimov, F. Babayev, E Hüseynov, K. Əsədov, R. Məmmədov. – Bakı: Şərq-Qərb, – 2017. – 204 səh.
3. Hacıyev, T., Bektaşlı S. Azərbaycan dili. 11 sinif. / T.Hacıyev, S. Bektaşlı. – Bakı: Şərq – Qərb, – 2018, – 200 s.
4. Həbibbəyli, İ. Ədəbiyyat. 11-ci sinif. / S. Əliyev, B. Həsənov, A. Mustafayeva. – Bakı: Şərq – Qərb, – 2019. – 207 s.
5. Həsənov, B. Ədəbiyyat. 9-cu sinif / A. Mustafayeva, N. Verdiyeva. – Bakı: Bakı nəşriyyatı, – 2020. –223 s.
6. İbadova, M.A. Təhsilin modernləşdirilməsinin elmi-nəzəri problemləri. – Bakı: Mütərcim, – 2015, – 452 s.
7. Mahmudlu, Y. Azərbaycan tarixi. 9-cu sinif. /Q. Əliyev, M. Abdullayev, L. Hüseynova, H. Cabbarov. – Bakı: Şərq – Qərb, – 2020. – 192 s.
8. Амонашвили, Ш.А. Основы гуманной педагогики. Кн.7/ Ш.А. Амонашвили. Москва: Амрита, – 2014. – 400 с.

Problemin elmi yenliyi. Özünütəbriyə məsələsi bütün dövrlərdə müraciət edilən bir sahə olsa da özünütəhsillə bağlı məsələlərin nisbətən az işıqlandırılması bunun nə dərəcədə vacib olduğunu sübut etdi.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Yuxarı sinif şagirdlərində özünütəhsil biliklərə sistemli yanaşmanı, həyatda müstəqil addımlamağı, qərarlar qəbul etməyi və özünüinkışafı təmin edir.

E-mail: mubariz.suleymanov.74@bk.ru

Rəyçilər: *ped.ü.elm.dok.* İ.H. Cəbrayilov,
ped.ü.fəls.dok. X.A. Talibova

Redaksiyaya daxil olub: 24.05.2022.